

LA DISPOSICIÓ DELS BÉNS FIDEÏCOMESOS I EL REGISTRE DE LA PROPIETAT A PROPÒSIT DE LA RESOLUCIÓ DE LA DIRECCIÓ GENERAL DE DRET I D'ENTITATS JURÍDIQUES DE 12 DE JUNY DE 2014¹

Paloma de Barrón Arniches
Professora agregada de dret civil
Universitat de Lleida

1. ANTECEDENTS I DETERMINACIÓ DE LA COMPETÈNCIA DE LA DIRECCIÓ GENERAL DE DRET I D'ENTITATS JURÍDIQUES

Començaré aquest treball amb una referència a l'*iter* processal de la Resolució, incloent-hi la qüestió sobre la competència de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques (DGDEJ), que es resol amb caràcter previ i no ofereix cap mena de dubte en aquest cas, així com mencionant les dues resolucions anteriors de la DGDEJ relacionades amb el mateix fideïcomís.

En una escriptura autoritzada pel notari de Barcelona P. Á. C. M. el dia 14 de gener de 2014 amb el número 56 de protocol, el nostre protagonista, que denominem P. E. C., sobre la base dels antecedents als quals farem referència més endavant justifica que és fideïcomissari del seu avi, M. C. V., mort l'any 1943, i, acreditada la defunció de la fiduciària, la seva mare, sollicita la inscripció a favor seu d'un 12,5 % indivís de la finca registral 4444 de Sant Boi de Llobregat, que formava part de l'herència fideïcomesa i està inscrita a nom de terceres persones diferents de la fiduciària. La còpia de l'escriptura, un cop liquidat l'impost, va ésser presentada al Registre de la Propietat de Sant Boi.

El 5 de febrer de 2014 el registrador de la Propietat, J. M. L. L., emet una nota de qualificació extensa, raonada i fonamentada en la qual, després de l'exposició dels fets que considera adequats, denega la inscripció que se sollicita perquè entén que els fiduciaris o els adquirents dels béns han de lliurar la possessió d'aquests i que els fideï-

1. Aquest treball s'emmarca en les activitats del Grup de Recerca Consolidat de la Generalitat de Catalunya de Dret Civil Català i Dret Privat Europeu AGAUR 2014 (núm. 2014 SGR 223).

comissaris no els poden fer seus per llur pròpia autoritat, i encara més si a l'historial de la finca hi consta que els fiduciaris van disposar-ne lliurement amb càrrec a la quarta trebel·liànica. El 5 de març de 2014 P. E. C. presenta un recurs governatiu al mateix Registre de la Propietat de Sant Boi i l'adreça a la Direcció General dels Registres i del Notariat (DGRN) del Ministeri de Justícia. El 12 de març de 2014 el registrador emet l'informe preceptiu i el remet a aquesta Direcció General. El registrador adverteix que notificarà la interposició del recurs als titulars de drets reals que figuren inscrits en el Registre que es poden veure afectats per la resolució del recurs, perquè considera que, tot i que el recurs s'hagi presentat davant de la DGRN del Ministeri de Justícia, la competència de la Generalitat per a resoldre'l és evident i clara, per la qual cosa, d'acord amb la llei catalana, cal notificar el recurs a la resta de persones interessades. En efecte, el 21 de març de 2014 M. C. I. R. i M. V. R. S., titulars de la nua propietat i l'usdefruit de la finca, presenten al Registre un escrit d'al·legacions adreçat a aquesta Direcció General en el qual diuen que el fideïcomís, pel que fa a la finca, es va purificar amb l'escriptura de redempció de cens i purificació de fideïcomís autoritzada pel notari de Barcelona Á. E. R. E. el 22 de desembre de 1993, que adjunten a l'escrit. En l'escrit d'al·legacions les dues titulars registrals de la finca 4444 s'oposen al recurs.

La DGDEJ té clara la seva pròpia competència i ho justifica en el primer fonament jurídic de la Resolució, abans d'entrar en el fons del recurs:

En el cas present, el recurs versa sobre una matèria regulada per les normes catalanes, això és, la regulació dels fideïcomisos i els seus efectes tant mentre estan pendents com un cop s'ha produït llur delació, sense que sigui d'aplicació, ni tan sols com a suplètoria, ni una sola norma estatal. La regulació material del fons del tema debatut és pròpia i exclusiva del dret català, mentre que la normativa hipotecària, estatal, és només instrumental i regula com cal fer constar en el Registre de la Propietat els efectes que deriven de l'aplicació de les normes catalanes. Aquest darrer fet no exclou, com és lògic, aquella competència nostra tal com ha declarat el Tribunal Constitucional primer en el seu acte resolutori de 2 d'octubre de 2012 i més tard a la Sentència 4/2014.

En segon lloc, és necessari considerar que la DGDEJ ha dictat dues resolucions més relatives a la mateixa finca que s'inclou dins d'aquest fideïcomís. És a dir, aquesta és la tercera vegada que una branca de la família pretén exercir el seu dret com a fideïcomissària, la tercera vegada que s'enfronta amb els altres fiduciaris i fideïcomissaris —els seus oncles i cosins— per a inscriure el seu dret de copropietat sobre la finca 4444. La primera vegada es va resoldre amb la Resolució de 29 de novembre de 2012, en la qual la DGDEJ va acordar no admetre a tràmit el recurs interposat aleshores pels nebots de l'ara recurrent —fills de la seva germana premorta— contra la pràctica d'una inscripció que ells entenien com a «denegació tàcita» d'una altra. El motiu de la no admissió a tràmit, en essència, era que el recurs governatiu està previst contra qualificacions negatives, i una inscripció comporta, per definició, una qualificació positiva. Tot i això, en aquella Resolució ja es va indicar que «[s]i les persones recur-

rents entenen que la inscripció és errònia, poden sol·licitar la rectificació aportant el títol i exposant, a la petició, l'argumentació jurídica que considerin adequada». Doncs bé, la Resolució de 30 de juliol de 2013, la segona, versa sobre una qualificació negativa del registrador relacionada amb l'escriptura atorgada pels mateixos recurrents en la qual aquests pretenen aportar l'argumentació jurídica per a «rectificar» la inscripció del «dret al fideïcomís» perquè se n'inscriguí «el ple domini». Els atorgants pretenen que s'esmeni un error de concepte que creuen que hi ha en la inscripció que va motivar la primera escriptura, ja que es va inscriure el dret al fideïcomís, i no el dret a la propietat. En aquest cas tampoc no s'obté el resultat desitjat, perquè la DGDEJ considera que la competència correspon als tribunals ordinaris, atès que el que es pretén obtenir és una modificació d'una inscripció vigent per a la qual no hi ha acord unànime de totes les persones interessades i del registrador (art. 217 de la Llei hipotecària [LH]), i que, per tant, cal decidir la qüestió en un judici ordinaris (art. 218 LH).

2. EL SUPÒSIT DE FET: UN FIDEÏCOMÍS FAMILIAR I CONDICIONAL I ELS ACTES DISPOSITIUS DELS FIDUCIARIS

El supòsit de fet té el seu origen el dia 5 de març de 1937, quan M. C. V., avi de P. E. C. (el recurrent) i fideïcomitent de l'herència a què fa referència el recurs, atorga el seu darrer testament. En el testament llega l'usdefruit a la seva esposa, J. R. R.; prellaga als seus quatre fills, F., J., C. i S. C. R., les finques rústiques i urbanes i els drets reals que posseeix a Sant Boi de Llobregat, la casa d'aquesta ciutat (Barcelona) i les altres finques dels termes de Palau Sacosta i Agullana, ambdues a la província de Girona, «en la forma que es detalla a continuació i afectes a les substitucions que després disposaré».

El testador estableix un fideïcomís familiar amb facultat d'elecció en el qual imposa als seus fills la càrrega de no poder disposar dels béns fideïcomesos fins després de la mort del mateix testador i només a favor dels seus respectius fills, que són els fideïcomissaris. El fideïcomís queda sotmès a la condició de tenir fills, de manera que si algun dels fills fiduciaris mor sense tenir fills, els béns fideïcomesos que li corresponien hauran de passar als seus germans, també fiduciaris. Cap dels fiduciaris va fer cap elecció entre els seus fills i tots els fiduciaris van tenir un o més fills, per això tots els néts del testador havien d'esdevenir fideïcomissaris a parts iguals. El testador també institueix hereus els seus quatre fills en quartes parts iguals.

El 26 de febrer de 1943 mor M. C. V. El 17 de maig de 1943 els fiduciaris i la usufructuària accepten l'herència davant de notari i n'inventarien els béns. El 28 de maig de 1949, en una escriptura autoritzada pel mateix notari, la usufructuària i els fiduciaris segreguen una parcel·la d'una de les finques gravades (la 3145 del Registre de Sant Boi), que passa a ser la finca 4444 —la finca objecte de discussió en aquest

recurs—, i estableixen sobre aquesta un cens a favor de F. R. G., que l'adquireix com a censatari, sotmesa tant al cens com al fideïcomís. El 28 de novembre de 1975 mor la usufructuària i s'extingeix l'usdefruit, cosa que es fa constar en la inscripció segona de la finca 4444. Un dels fiduciaris mor anys més tard i deixa un sol i únic fill, M. C. P.

M. C. P., fideïcomissari, i els seus oncles —fiduciaris encara vius— redimeixen el cens en l'escriptura notarial de 22 de desembre de 1993 i, a més a més, alliberen, amb càrrec a la quarta trebel·liànica, la substitució fideïcomissària que grava tant el domini directe com el domini útil de la finca 4444. Tot això, a l'empara de les disposicions transitòries primera i novena («Les normes d'aquest Codi relatives als efectes del fideïcomís s'apliquen mentre està pendent, àdhuc pel que fa a la quarta trebel·liànica, fins i tot als fideïcomisos pendents en el moment de la seva entrada en vigor, malgrat que el causant hagi mort abans») i de l'article 229 del Codi de successions (CS) de Catalunya, aprovat per la Llei 40/1991, de 30 de desembre. En efecte, sobre la base que no tenen prohibida la detracció de la quarta trebel·liànica i que la finca 3145, de la qual procedia la 4444, segregada i establerta a cens, s'havia valorat en l'inventari del 1943 en una quantia molt inferior a la quarta part del valor total de l'herència fideïcomesa, redimeixen el cens i alliberen amb càrrec a la quarta trebel·liànica la substitució fideïcomissària que grava el cens, tant del domini directe com del domini útil.

Tot i això, en la inscripció cinquena de la finca, relativa només a la redempció del cens, hi consta que l'escriptura es va presentar juntament amb una instància subscripta per censalistes i censataris amb firmes legitimades pel mateix registrador de la propietat en la qual ambdues parts renunciaven a la inscripció del pacte de l'escriptura relatiu a l'alliberament de la substitució fideïcomissària.

El 22 d'octubre de 1997 mor la fiduciària C. C. R., que havia atorgat el seu darrer testament el 2 de juliol de 1982, en el qual instituïa hereus universals el seu fill P. E. C. —ara recurrent— i els seus néts com a substituïts de la seva filla premorta. Tots ells van acceptar l'herència i es van adjudicar els béns que la integraven: una meitat indivisa P. E. C., el fill de la difunta, i una altra meitat els germans M. J. P. i A. C. E., néts de la difunta.

El 14 de gener de 2014 P. E. C. atorga una escriptura d'«adjudicació de llegat per substitució fideïcomissària» que provoca la qualificació que és objecte del recurs que dóna lloc a la Resolució. En aquesta escriptura, el senyor P. E. C., després de dir que la seva mare, C. C. R., no havia disposat res en el testament a favor de cap dels seus dos fills sobre els béns fideïcomesos procedents de l'herència de l'avi, declara que ell mateix va esdevenir fideïcomissari de la totalitat d'aquests béns fideïcomesos en una quota equivalent a la meitat de la que va rebre C. C. R. com a fiduciària. D'aquests béns només interessa a P. E. C. la finca 4444 de Sant Boi, que descriu, i sol·licita que s'inscrigui a favor seu el 12,5 % indivís, això és, la meitat del que havia estat de la seva mare com a fiduciària. Cal subratllar que en l'escriptura l'atorgant fonamenta la seva pretensió en els articles 23 LH i 82.2 del Reglament hipotecari (RH) i en la consideració que els fideïcomisos són condicions resolutòries. D'altra banda, en l'escriptura se sol·licita

la inscripció del 12,5 % del ple domini de la finca i es prega de manera expressa que no es faci cap inscripció del «dret al fideïcomís».

3. LA DISPOSICIÓ DELS BÉNS FIDEÏCOMESOS

3.1. ELS FIDEÏCOMISOS CONDICIONALS

Els fideïcomisos disposats per a després de la mort del fiduciari tenen la consideració de fideïcomisos condicionals. La naturalesa de la condició varia segons la persona en què fixem el punt de mira: si ho veiem des del punt de vista del fiduciari, es tracta d'una condició resolutòria; per contra, si ho veiem des del punt de vista del fideïcomissari, el seu dret està subjecte a una condició suspensiva.

Si es compleix la condició, es produeix el traspàs de la qualitat d'hereu del fiduciari al fideïcomissari, amb el dret d'aquest de reclamar l'entrega dels béns. L'acreditació del compliment de la condició és a càrrec del fideïcomissari.² Realment, el fet de la mort del fiduciari no és una condició, ja que, si bé no se sap quan succeirà, sí que se sap que succeirà. No obstant això, aquesta és una norma pròpia de la tradició jurídica catalana segons la qual les disposicions fetes a favor d'una persona per a després de la mort de qui gaudeix inicialment dels béns exigeixen que el segon cridat sobrevisqui al primer. Per això s'aplica a aquests fideïcomisos el règim dels fideïcomisos condicionals, de forma que el fideïcomissari que mor abans que el fiduciari no transmet cap dret als seus hereus. A diferència del dret del fiduciari, que es defereix al moment de la mort del causant, el dret del fideïcomissari s'adquireix en el moment que el causant ha establert com a determinant del traspàs dels béns del fiduciari al fideïcomissari (el compliment de la condició de ser fill i sobreviure al fiduciari). Fixat d'aquesta manera el moment de la delació, la conseqüència automàtica ha de ser que és en el moment de la delació quan han de reunir-se els requisits de capacitat (bàsicament existir) i que és en aquest moment que el fideïcomissari integra el seu dret en el seu patrimoni i per això el transmet als seus hereus si mor abans d'acceptar-lo o de repudiar-lo.

En les substitucions fideïcomissàries condicionals, el fiduciari pot realitzar vàlidament actes dispositius o de gravamen de béns, però la seva eficàcia estarà supeditada a la possible efectivitat de la dita substitució encara que, en ésser atorgats aquells actes, hom hagués silenciats el gravamen. La constitució de qualsevol dret pel qual el seu titular gaudeix dels béns fideïcomesos (usdefruits, arrendaments i fins i tot la constitució d'un cens), quan es compleix la condició decau i es produeix la transmissió.

2. Vegeu A. GINER GARGALLO, «Comentari a l'article 426-4 CCCat», a J. EGEA i FERNÁNDEZ i J. FERRER RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*, Barcelona, Atelier, 2009, p. 535; E. BRANCÓS NÚÑEZ, «Comentario al artículo 426-4 CCCat», a E. ROCA TRIAS i LL. JOU i MIRABENT (dir.), *Sucesiones, libro cuarto del Código civil de Cataluña*, Madrid, Atelier, 2011, p. 400.

sió dels béns a favor dels fideïcomissaris. Per això, per exemple, la duració dels arrendaments o dels usdefruits queda subjecta a la delació del fideïcomís. I si l'aprofitament és a favor del fideïcomissari condicional i la condició ja no es pot complir, queda extingit aquest dret en benefici dels qui siguin hereus del fiduciari.³

Tot això és així en el nostre dret vigent i també ho ha sigut, des dels seus orígens romans, en totes les normes precedents al Codi civil de Catalunya.⁴ Perquè no hem d'oblidar que la successió que ens ocupa es va obrir el 26 de febrer de 1943, dia de la mort del fideïcomitent, en què eren vigents les Constitucions i altres drets de Catalunya recopilades el 1704 i les lleis canòniques i romanes que s'aplicaven supletòriament. El fideïcomís es va deferir als fideïcomissaris quan va morir la fiduciària, en aquest cas el 22 d'octubre de 1997, moment en què era vigent el Codi de successions. La DGDEJ deixa clar, com en les seves resolucions anteriors, que «caldrà estar a les normes civils aplicables a Catalunya el 1943 essent només d'aplicació les normes relatives als efectes del fideïcomís mentre està pendent què contenia el Codi de successions entre el moment que va entrar en vigor, el 21 d'abril de 1992, i la mort de la fiduciària, el 22 d'octubre de 1997, però no són d'aplicació les normes de la Compilació».⁵ No obstant això, el cert és que la DGDEJ al·lega constantment els preceptes compilats i ho justifica «per fer més entenedora i pràctica la present resolució, i sobre la base de la disposició final primera de la Compilació del 1960,⁶ que no va derogar sinó substituir la normativa anterior en un sistema de *ius continuatio* que legitimava la llei sobre la base del nostre dret anterior a 1716».⁷

3.2. ELS ACTES DISPOSITIUS DELS FIDEÏCOMISSARIS ABANS DEL COMPLIMENT DE LA CONDICIÓN. LA DETRACCIÓ DE LA QUARTA TREBELLIÀNICA

En els fideïcomisos condicionals, el fiduciari està facultat per a donar a cens immobles del fideïcomís subjectes a la càrrega, la qual cosa permet mitigar el rigor suposadament vinculatori del fideïcomís típic a Catalunya. Complerta la condició, això és,

3. A. GINER GARGALLO, «Comentari a l'article 426-6 CCCat», a J. EGEA I FERNÁNDEZ i J. FERRER RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, p. 541.

4. Llei 10/2008, del 10 de juliol, del llibre quart del Codi civil de Catalunya (CCCat), relatiu a les successions.

5. Vegeu, respecte a aquesta qüestió, la jurisprudència reiterada: la Sentència del Tribunal Suprem (STS) de 22 de desembre de 1973 (RJ 4839), la STS de 30 d'abril de 1981 (RJ 1786), la STS de 3 de juny de 1988 (RJ 4734), la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (STSJC) de 19 de juliol de 1993 (RJ 1994/2851) i la STSJC de 9 de març de 1995 (RJ 6772), entre d'altres.

6. Compilació de dret civil de Catalunya.

7. La DGDEJ conclou: «[...] hem fet les cites d'aquest fonament directament sobre els preceptes compilats i no els romans, perquè cap dels primers alterava substancialment la normativa romana precedent».

la mort del fiduciari, l'eficàcia de la cessió decau.⁸ Com ensenya la jurisprudència,⁹ és necessari diferenciar, quant als efectes translatius, les substitucions fideïcomissàries pures de les substitucions fideïcomissàries condicionals. En les primeres, l'obligació de conservar i transmetre, imposada al fiduciari, és categòrica, de manera que no pot alienar els béns que ha rebut amb el gravamen de la substitució. Al contrari, en les substitucions fideïcomissàries condicionals hi ha la incertesa pròpia d'aquestes determinacions accessòries de la voluntat. Podria incomplir-se la condició, amb la qual cosa el fiduciari es convertiria en l'últim i definitiu propietari dels béns i, per tant, resultarien inatacables les transmissions que pogués haver realitzat. Així, la regla general s'inverteix: llevat que el fideïcomitent hagi inclòs en el seu testament una prohibició específica de disposar, el fiduciari pot vàlidament alienar els béns. En aquest supòsit, la disposició no comporta l'alliberament del bé, sinó, al contrari, el manteniment de l'afecció, encara que s'hagi silenciado el gravamen. Si es tracta de béns immobles, la publicitat registral de la substitució fideïcomissària condicional impedirà el seu desconeixement per l'adquirent.¹⁰

Ara bé, si tornem al supòsit de fet analitzat, de conformitat amb la normativa vigent entre el 1992 i la data de la mort de la fiduciària, C. C. R., el 1997, l'article 218 CS permetia als fiduciaris vendre o gravar en concepte de lliures de fideïcomís els béns de l'herència o el llegat fideïcomesos, per a efectuar la detracció de la quarta trebel·liànica.¹¹ Això és el que es fa en l'escriptura notarial de 22 de desembre de 1993 que atorguen M. C. P., fideïcomissari, i els seus oncles fiduciaris, entre ells la mare del recurrent: redimeixen el cens i, a més a més, alliberen, amb càrrec a la quarta trebel·liànica, la substitució fideïcomissària que gravava tant el domini directe com el domini útil de la finca 4444.

Hem d'admetre la procedència de la detracció de la quarta trebel·liànica perquè el causant no la va prohibir en el seu testament, i no pot deduir-se aquesta prohibició del simple fet que va deixar als seus hereus altres béns no gravats amb el fideïcomís. La jurisprudència ha fet constar l'evolució d'aquesta figura jurídica des dels seus ante-

8. Segons el *Corpus iuris civilis*, en les substitucions *sub conditione* o *sub incerto die*, el fiduciari pot alienar i hipotecar els béns fideïcomesos, però sens perjudici dels efectes revocatoris que origini el compliment de la condició resolutorià i del límit que imposa la restitució dels béns als fideïcomissaris (Codi, 6, 43, 3, 2 i 3). En la Novella 39 es confirma la possibilitat que siguin alienats o gravats els béns subjectes a un fideïcomís condicional, si bé aquests circulen guardant la seva pròpia consideració («set cum propria ambulare fortuna»).

9. Vegeu la STS de 28 de febrer de 1999 (RJ 1895) i la STSJ de 23 de novembre de 1998 (RJ 1999/1341).

10. Vegeu A. CUMELLA GAMINDE, «Comentari a l'art. 426-36 CCCat», a J. EGEA I FERNÁNDEZ I J. FERRER RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, p. 662.

11. Art. 218 CS: «El fiduciari està facultat per ministeri de la llei per a alienar o gravar en concepte de lliures de fideïcomís béns de l'herència o el llegat fideïcomesos en els casos següents: [...] Per efectuar la detracció de la quarta trebel·liànica».

cedents romans,¹² fins al punt que ara ja no pot sostenir-se amb contundència que el fiduciari sigui cotitular dels béns de l'herència. Es pot considerar que la quarta trebel·liànica s'apropa a una *pars bonorum* tan sols quan el fiduciari és hereu i, en canvi, s'apropa a una *pars valoris bonorum* quan es defereix el fideïcomís i es fa hereu el fideïcomissari.¹³ Així, doncs, si no hi ha prohibició del causant i el fiduciari observa tots els requisits determinats en la llei, pot detreure la quarta trebel·liànica mentre el fideïcomís està pendent alliberant determinats béns del patrimoni hereditari. El que ja no és tan clar en el supòsit analitzat és el compliment d'aquests requisits necessaris per a la detracció de la quarta trebel·liànica.

En efecte, dels fets relatats en el recurs es pot inferir que s'havia efectuat el preceptiu inventari dels béns i drets objecte del fideïcomís,¹⁴ i es pot pressuposar també que s'havia procedit a pagar o fiançar els deutes i les càrregues de l'herència i les lliqüidacions, segons el que ordenava l'article 232 CS.¹⁵ Un cop complerts aquests requisits,

12. Fonament jurídic (FJ) 2n de la STSJ de 23 de desembre de 2002 (RJ/2003/2265):

La mal llamada cuarta trebeliánica, también apelada pegasiana en cuanto nacida, junto a la falcidia, en el Senado Consulto Pegasiano, es una institución heredada, pues, del derecho justiniano, destinada a favorecer la aceptación de las herencias por los herederos fiduciarios, pero que continúa vigente —y así es recogida en el Codi de Successions de Catalunya como también en la Compilación de las Islas Baleares— pese a los cambios de todo tipo operados en la sociedad y a los mecanismos legales que hoy cumplen perfectamente la misión para la cual fue en su origen concebida.

Se definía por los comentaristas como el derecho que tiene el fiduciario a retener una porción alícuota en plena y libre propiedad, consistente en la cuarta parte de la herencia o de la porción de ella afecta al fideicomiso. En este sentido es recogida la institución en el art. 229.1 del Codi al afirmar que: «Qualsevol hereu fiduciari que accepta l'herència fideïcomesa i practica el degut inventari té dret a la quarta trebel·liànica, si el testador no l'ha prohibida».

En principio, pues, y en ello están de acuerdo casi todos los autores, se trata de una *pars bonorum*, esto es, una parte —cuarta— de los bienes de la herencia. Así lo proclama paladinamente el art. 233 del Codi: «La quarta trebel·liànica consisteix en la quarta part dels béns relictes pel fideïcomitent, deduïts [...]». Ahora bien, debe reconocerse que tras la regulación del Codi su naturaleza no está tan clara y en ello coincide también gran parte de la doctrina. El hecho de que la cuarta pueda detraerse en una o varias veces y el hecho de que la cuarta pueda pagarse en dinero (previsiones contenidas en el tercer párrafo del art. 233 citado), separándose de los precedentes romanos, ha empañado fundamentalmente su naturaleza jurídica.

13. La doctrina més recent dels tribunals segueix aquesta línia (a més de la sentència citada en la nota precedent, vegeu la STSJ de 24 de gener de 2005 [RJ 1668]). Quant als autors, vegeu Lluís PUIG FERRIOL i E. ROCA TRIAS, *Institucions del dret civil de Catalunya*, vol. III, *Dret de successions*, València, Tirant lo Blanch, 2009, p. 204; J. SOLÉ RESINA, «La nueva regulación de los fideicomisos del libro cuarto del Código civil de Cataluña», *Anuario de Derecho Civil*, vol. 64, núm. 2 (2011), p. 563-611.

14. La Resolució diu literalment que «la finca 3145, de la qual procedia la 4444 segregada i establerta a cens, s'havia valorat a l'inventari de 1943 [...]».

15. S'exigeix el pagament o fiançament previ d'aquests conceptes perquè els drets dels creditors de l'herència i dels legitimaris són preferents al cobrament de la quarta trebel·liànica o quota lliure. Per contra, no s'imposa el pagament o fiançament previ dels llegats, perquè la quarta trebel·liànica o quota lliure resul-

els fiduciaris poden detrarre la quota lliure en qualsevol moment abans de deferir el fideïcomís. I poden fer-ho d'un cop o en diverses vegades, però s'ha de fer seguint un procediment molt concret que no hi ha manera de saber si en aquest cas es va seguir:

a) La detracció de béns de l'herència és possible si no hi ha diners en aquesta, la qual cosa no es pot saber en el supòsit analitzat.¹⁶ A més, la finca amb la qual es cobreix la quarta trebell·liànica ha de valorar-se en el moment de fer la detracció. Respecte a aquesta qüestió, la informació que ens dóna la Resolució de la DGDEJ és que els fiduciaris van afirmar, en l'escriptura de redempció del cens i d'alliberament de la finca 4444, que aquesta finca estava valorada «a l'inventari de 1943 en una quantia molt inferior a la quarta part del valor total de l'herència fideïcomesa». És a dir, no sembla que els atorgants de l'escriptura haguessin tornat a fer la valoració de la finca en el moment de la detracció, de manera que no es pot saber si el seu valor en aquest moment superava o no el de la quarta trebell·liànica.

b) En segon lloc, l'article 219 CS exigeix la notificació prèvia de la detracció a tots els fideïcomissaris, amb l'expressió de les circumstàncies de l'acte de detracció projectat, i permet, *de facto*, que es pugui formular oposició judicialment en el termini d'un mes.¹⁷ No consta que els fiduciaris, fins i tot la mare de qui ara és el recurrent, notifiquessin les seves intencions als fideïcomissaris. Al contrari, sembla que volien ocultar la seva intenció de detreure la quarta trebell·liànica, per això van pactar amb els censataris i ambdues parts van renunciar davant del registrador a la inscripció del pacte de l'escriptura relatiu a l'alliberament de la substitució fideïcomissària.

c) Per acabar, l'article 219 CS diu que en la inscripció dels actes de detracció de la quarta trebell·liànica en el Registre de la Propietat es cancel·la d'ofici l'expressió registral del gravamen fideïcomissari.¹⁸ Això no es fa en el cas analitzat, sinó al contrari: el registrador fa constar el pacte de les parts de no inscriure la detracció de la quarta trebell·liànica mitjançant l'alliberament de la finca 4444. Resulta certament

ta preferent. Vegeu E. BRANCÓS NÚÑEZ, *Comentarios al Código de sucesiones*, tom II, Barcelona, Bosch, 1994, p. 842.

16. Aquesta exigència no està present, però, en el dret successori vigent. Cfr. art. 426-33 CCCat.

17. «Abans d'atorgar l'escriptura pública amb la qual es procedeix a la detracció el fiduciari ha de notificar per mitjà de l'autoritat judicial competent, pel procediment de jurisdicció voluntària, o per acta notarial, l'acte projectat a tots els fideïcomissaris existents i que estiguin determinats i, si s'escau, als ascendents més pròxims o al curador dels fideïcomissaris no nascuts ni concebuts. La notificació als fideïcomissaris de parador ignorat es fa per mitjà d'edictes. Les persones notificades poden formular oposició per via judicial en el termini d'un mes. L'oposició, que s'ha de substanciar pel procediment del judici verbal, solament es pot fonamentar en il·legalitat o frau del fiduciari, o en el fet que aquest no s'hagi ajustat als termes de la notificació. Transcorregut el termini de la darrera notificació sense oposició o desestimada l'oposició formulada, el fiduciari pot atorgar l'escriptura pública i procedir a la detracció de la quarta trebell·liànica o quota lliure». Cfr. J. SOLÉ RESINA, «Comentari a l'art. 426-33 CCCat», a J. EGEA I FERNÁNDEZ I J. FERRER RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, p. 655.

18. També en aquest punt és diferent el dret successori vigent, que ja no considera l'obligatorietat de cancel·lar d'ofici el gravamen fideïcomissari.

curiós que no s'observi el mandat legal de cancel·lar d'ofici el gravamen, la qual cosa ens reafirma en el pensament que potser no s'havien observat alguns dels requisits legals per a poder detreure la quarta trebel·liànica. Per la seva part, la DGDEJ insisteix que aquesta escriptura no ha estat inscrita en la part que fa referència a l'alliberament de la càrrega fideïcomissària. Així, «en no constar inscrit l'alliberament i continuar inscrit el fideïcomís, aquest ha de desplegar els seus efectes registrals sense perjudici que en el procediment que correspongui les parts interessades debatin el que considerin oportú».

4. ELS EFECTES DEL FIDEÏCOMÍS QUAN ES DEFEREIX ALS FIDEÏCOMISSARIS

Si entenem que aquests actes d'alienació o gravamen de la finca 4444 no poden ser eficaços pels motius exposats o, millor encara, només poden ser-ho mentre l'herència no es defereix als fideïcomissaris, resta veure ara què succeirà un cop sigui adquirit el fideïcomís.

La delació del fideïcomís es produeix per compliment de la condició,¹⁹ en aquest cas el fet que el recurrent, fill de la fiduciària, ha sobreviscut a la seva mare i que aquesta, en virtut de la seva facultat d'elecció, no ha exclòs el seu fill del fideïcomís del seu avi. La càrrega fideïcomissària funciona, a l'efecte registral, com una condició resolutorià. La DGDEJ assenyalà que «en el cas analitzat, un cop deferit el fideïcomís les alienacions fetes pels fiduciaris perden eficàcia i, estant com estava la càrrega fideïcomissària inscrita en el Registre abans que l'establiment a cens, que es va fer precisament pels fiduciaris com a tals fiduciaris, i esmentada en els títols posteriors, la cessió decau i perd eficàcia». A partir d'aquí, el fideïcomissari pot reivindicar els béns alienats afectes a la substitució, que s'han de transmetre sense cap càrrega ni gravamen.²⁰

Qui ara és recurrent és cohereu universal de la seva mare, la qual cosa té dues conseqüències: en primer lloc, que es pot donar a si mateix, com a hereu de la fiduciària, la possessió dels béns fideïcomesos,²¹ i en segon lloc, que com a hereu està vinculat pels actes del causant.

De conformitat amb la primera conseqüència, hem d'entendre que, un cop acre-

19. J. MARSAL GUILLAMET, «Comentari a l'art. 426-44 CCCat», a J. EGEA I FERNÁNDEZ i J. FERRER RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, p. 689.

20. Respecte al cens a què fa referència la Resolució analitzada, no hem d'oblidar que la finca ja havia sortit del patrimoni dels hereus fiduciaris des del moment de la seva redempció; ja era, doncs, del censatari que l'havia redimit. No obstant això, pels motius exposats en el treball, el censatari la va perdre un cop adquirit el fideïcomís, perquè coneixia el gravamen, que constava en el Registre, i no va promoure la inscripció de l'alliberament de la finca per raó de la quarta trebel·liànica dels censualistes fiduciaris. Mai no podrà dir que és un tercer de bona fe, per la publicitat registral del gravamen fideïcomissari.

21. Art. 206 CDCC.

ditat de manera objectiva el compliment de la condició, això és, la mort del fiduciari i la determinació dels fideïcomissaris, res no s'hauria d'oposar a una nova inscripció dels béns a nom dels fideïcomissaris, d'acord amb el darrer incís de l'article 23 de la Llei hipotecària. Llavors, el recurrent no té res per a reivindicar als seus oncles, per més que, segons l'article 206 de la Compilació de dret civil de Catalunya (CDCC), els fiduciaris, els seus hereus o els adquirents o cessionaris dels béns han de lliurar la possessió de l'herència o el llegat fideïcomesos dins dels trenta dies naturals següents a aquell en què rebin el requeriment notarial o judicial corresponent. Dit d'una altra manera: és ineficaç l'escriptura que el recurrent pretén inscriure ara pel fet de no haver requerit prèviament als seus oncles el lliurament de la possessió de la finca litigiosa? Evidentment, no és ineficaç, ja que el que el recurrent podrà reclamar després als seus familiars serà l'entrega de la possessió, una vegada inscrit el seu dret de propietat sobre la quota del bé fideïcomès rebut del seu avi per herència. Així, no es poden compartir els arguments del registrador en el present supòsit quan diu que els fideïcomissaris tenen dret als béns fideïcomesos, però no poden fer-los seus per la pròpia autoritat i encara menys prendre'n possessió d'amagat del fiduciari o els seus hereus o dels cessionaris o adquirents dels béns gravats, sinó que ho han de fer amb el coneixement i la col·laboració d'aquests, als quals la norma atorga determinades facultats per a recuperar el que és seu.

Pel que fa a la qüestió de la vinculació de qui aquí és recurrent com a successor de la causant, a tots els actes amb rellevància jurídica fets per aquesta, hem de recordar que la mare, en la seva condició de fiduciària, havia atorgat, juntament amb els seus germans i cosins, l'escriptura de redempció del cens i d'alliberament de la càrrega fideïcomissària amb càrrec a la quarta trebel·liànica. Davant de la norma general que vincula l'hereu als actes del seu causant, trobem que l'article 209 CDCC exigeix, per tal que vinculin el fideïcomissari els actes que respecte al fideïcomís hagi realitzat el fiduciari, encara que sigui el seu hereu, que el causant imposi aquesta vinculació en el títol successori. És a dir, la norma inverteix la regla general i estableix que en els fideïcomisos la regla és la no vinculació, llevat que hi hagi una disposició expressa del causant en sentit contrari.

5. CONCLUSIONS

Aquesta vegada els fideïcomissaris aconsegueixen el seu objectiu. Com se sol dir, «a la tercera va la vencida». Els fiduciaris perden el seu dret a detreure la quarta trebel·liànica excloent la finca 4444 del fideïcomís, i no perquè no tinguin dret a fer-ho, sinó perquè no segueixen les normes aplicables al fideïcomís en qüestió, a l'efecte del Registre de la Propietat. No em refereixo a la Llei hipotecària, que tan sols intervé com a regulació instrumental, sinó al dret successori català vigent en el moment de fer-ho, que imposava determinats requisits com ara la inscripció d'ofici de l'escriptura que causa la detracció de la quarta trebel·liànica.